

ТИЛШУНОСЛИКДА ҚИСҚАРТМАЛАРНИНГ ЎРНИ

Зокирова Дилдорахон Муйдиновна

Инглиз тили назарий аспекти кафедраси ўқитувчиси
Андидон давлат чет тиллари институти, Андижон, Ўзбекистон

dildora2903@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7493765>

Аннотация: Дунё тиллари лексик фондида қисқартмалар жуда ҳам кенг тарқалган бўлиб, уларнинг қўлланишида бир қанча ўзига ҳос жиҳатлари мавжуд. Ушбу мақолада қисқартма сўзлар ва улар таркибидаги акронимларнинг эволюцияси ҳақида сўз юритилиб, уларнинг келиб чиқиш тарихи борасида фикр билдирилади.

Калим сўзлар: аббревиатура, акроним, қадимги Рим ва Греция, Ўйғониш даври, ядро физикаси, компьютер технологиялари.

РОЛЬ СОКРАЩЕНИЙ В ЛИНГВИСТИКЕ

Аннотация: Аббревиатуры очень распространены в лексическом фонде языков мира, и существует несколько специфических аспектов их употребления. В данной статье рассматривается эволюция акронимов и их акронимов, а также дается мнение об истории их происхождения.

Ключевые слова: аббревиатура, аббревиатура, Древний Рим и Греция, Возрождение, ядерная физика, вычислительная техника.

ROLE OF ABBREVIATIONS IN LINGUISTICS

Abstract: Abbreviations are very common in the lexical fund of world languages, and there are several specific aspects of their use. This article discusses the evolution of acronyms and their acronyms, and gives an opinion on the history of their origin.

Key words: abbreviation, acronym, ancient Rome and Greece, Renaissance, nuclear physics, computer technology.

КИРИШ

Тил жамият билан бирга ривожланиб, худди жамият каби, у ҳам ҳаракатсиз, тинч ҳолатда бўла олмайди ҳамда унда муттасил равишда ўзгаришлар содир бўлади. Бу ўзгаришлар замирида тил ривожланиши қонунлари ўз аксини топади. Бироқ бу ўзгаришлар кўлами ҳамда давомийлигига кўра хилма-хил бўлиши мумкин. Таъкидлаш лозимки, бугунги кунда дунё тилларига ҳос энг кўзга кўринган тенденциялардан бири аббревиация (сўз қисқартириш)га мойиллик ҳисобланади.

ТАДҚИҚОТ МАТЕРИАЛЛАРИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Америкалик олим Р.Уэлз бир вақтлар “Акронимия жараёни тилшунос учун ҳақиқий жумбоқдир... [1;26]” дея таъкидлаганидек, чиндан ҳам акронимлар қисқартмаларнинг бошқа турлари каби лингвистик планда кўп жиҳатдан “жумбоқ” ҳисобланади. Чунки, уларнинг тадқиқи жараёнида тилшуносликдаги сўзнинг структурал-семантик таҳлили, морфема, сўз яшаш жараёнида ҳосил бўлган бирлик ва бошқа фундаментал муаммоларни специфик нуқтаи назардан кўриб чиқишга тўғри келади. Акронимлар тадқиқотимаммоси ўз объектининг мураккаблиги, лексик бирликларга ёндашувдаги номутаносиблиги, баъзан мутлақо қарама-қарши ҳолатларнинг мавжудлиги билан изоҳланади [2;119].

Бугунги кунга келиб кўплаб тилларда мулоқот иштирокчилари томонидан турли қисқартма лексик бирликлардан кенг фойдаланишга бўлган мойилликнинг ортиши ва қисқартмаларнинг замонавий тиллар лексик қатламига кириб, ундан муқим ўрин эгаллаш

ҳолати исбот талаб қилмайдиган ҳақиқатга айланди. Айтиш лозимки, ҳозирда уларнинг сони ҳаддан ташқари кўп бўлиб, луғат таркибининг анча катта қисмини ташкил қилади. Бундан ташқари, улар амалий жиҳатдан лексиканинг деярли барча қатламларига кириб бормоқда ҳамда оғзаки ва ёзма нутқда кенг қўлланилмоқда.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ ВА МУҲОКАМА

Қисқартма сўзлар салмоғининг ортишига уларни тилдан мустаҳкам жой олишига илмий-техник соҳаларда эришилаётган ютуқларни асосий сабаб сифатида кўрсатиш мумкин. Фан ва техниканинг гуркираб ривожланаётган космонавтика, авиация, радиоэлектроника, ракетасозлик, ядро физикаси, компьютер технологиялари каби соҳалари терминологиясида қисқартмаларнинг улуши юқорилиги эътироф этилади.

Қисқартмаларнинг махсус лексика билан муносабати ҳақида гап борар экан, махсус лексика ривожда муҳим рол ўйнаган энг асосий тўрт давр: қадимги Рим ва Греция, Ўйғониш даври, XX ҳамда XX асрларни эътироф этиш лозим [3;79]. Эллин-роман даврида илмий соҳа асосларининг яратилиши билан боғлиқ махсус лексиканинг шаклланиши бошланган ва айнан шу даврда график қисқартмаларнинг тарқалиши сезиларли даражада ортди. Ўйғониш даври, яъни, фанда революция бошланган пайтда янги терминлар асосан лотинча ва юнонча ўзақлар асосида ҳамда миллий тил сўзларининг ўзақлари базасида сўз яшаш ва сўз қўшиш йўли билан яратилди.

ХУЛОСА

Баъзи фан соҳаларида, хусусан, математикада лотин тили асосида ҳозирги давргача сақланиб қолган $\cos = \cosinus$, $\sin = sinus$ каби барқарор қисқартмалар пайдо бўлди [4;183]. Махсус лексика ривожининг бугунги босқичида миллий тил базасида терминларни ҳосил қилиш билан бирга, сўз ўзлаштириш ва аббревиация усулларига кенг қўлланилади. Таъкидлаш лозимки, турли қисқартмаларнинг интенсив қўлланилиши бугунги кунда миллий терминология ва миллий тил ривожига энг характерли жиҳатлардан бири ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. R.Walez. – NTC's dictionary of American abbreviations. The USA., 2000, 111pp.
2. И.В.Арнольд – Лексикология современного английского языка. Москва: 1986, 240с.
3. Рябова К.М. Аббревиатура современного английского языка: Автореф. дисс... канд. филол. наук. – Горький, 1980.
4. The New International Webster's Standard Dictionary. – The USA: Trident Reference Publishing, 2006.